

*Грачова І. Є.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології**Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського**Нікіфорова В. Г.,**старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу**Київського національного торговельно-економічного університету**Строкань Н. О.,**старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу**Київського національного торговельно-економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСЕМ ЕПОХИ КОРОНАВІРУСУ

Анотація. Світова спільнота перебуває під величезним впливом COVID-19 – всесвітньої епідемії коронавірусної хвороби. Нині беззаперечним залишається той факт, що тренди глобальної економіки та соціально-культурного життя людей суттєво змінюються. Не залишилась осторонь таких змін і мова, адже вона завжди тісно взаємопов'язана з усіма сферами людської діяльності. Лексика віддзеркалює найбільші зміни в мові через постійне збагачення новими словами. У ситуації із пандемією лексичний склад англійської мови зазнає стрімкого поповнення новими лексемами, адже англійська мова є мовою міжнародного спілкування. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення нової лексики, пов'язаної із COVID-19 як засобу відображення змін, що відбуваються у сучасній лінгвокультурі. Для правильного вживання нових лексем існує потреба в адекватному розумінні їх, що починається через переклад. Зважаючи на останні тенденції, пов'язані з пандемією, питання про особливості перекладу нових лексем англійської мови українською залишаються зовсім не дослідженими, що зумовлює актуальність нашої роботи. Мета роботи – визначення основних способів перекладу англійських неологізмів, пов'язаних із COVID-19, українською мовою на основі аналізу результатів дослідження. Матеріалом слугують зразки перекладу англійських лексем, які стосуються ситуації із пандемією. У роботі використано методи аналізу, узагальнення, порівняння і вивчення критичної літератури. У дослідженні брало участь близько 500 студентів закладів вищої освіти останнього року навчання. Запропоновано для перекладу 20 термінів англійською мовою. Аналіз результатів дозволив виокремити такі основні способи перекладу неологізмів: транслітерація і транскрипція, калькування, описовий спосіб і пряме включення. Кожен із способів є вагомим для передавання змістового наповнення нового явища через лексичне обрамлення. Перспектива подальших досліджень полягає у з'ясуванні способів творення неологізмів та особливостей перекладу їх українською мовою.

Ключові слова: неологізм, епоха COVID-19, транслітерація, транскрипція, калькування, описовий спосіб, пряме включення.

Постановка проблеми. 2019 рік – це рік, що змінив всесвіт назавжди. Світова спільнота перебуває під величезним впливом COVID-19 – всесвітньої епідемії коронавірусної хвороби.

Нині беззаперечним залишається той факт, що тренди глобальної економіки та соціально-культурного життя людей суттєво змінюються. Не залишилась осторонь таких змін і мова, адже вона завжди знаходиться у тісному взаємозв'язку з усіма сферами людської діяльності. Лексика віддзеркалює найбільші зміни у мові через постійне збагачення новими словами. У ситуації із пандемією лексичний склад англійської мови зазнає стрімкого поповнення новими лексемами. Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю вивчення нової лексики, пов'язаної із COVID-19 як засобу відображення змін, що відбуваються у сучасній лінгвокультурі, а також вивченням основних способів перекладу англійських неологізмів українською мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми неологізмів вивчали Л. С. Бархударов, Ю. А. Зацний, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, М. Я. Цвілінг. Проблематиці їх перекладу присвячені дослідження І. Арнольд, І. О. Гальперіна, А. В. Янкова, R. Fischer. Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоріям утворення неологізмів та їх класифікації (О. І. Дзюбіна, М. О. Шутова), а також досліджують особливості перекладу англійських неологізмів українською мовою (Т. Данкевич, І. В. Козаченко). Зверталися до перекладу термінів у своїх роботах Г. Агапова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнева, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Дуда, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, К. Крушельницька, А. Кульчицька, Ю. Марчук, В. Мирошніченко, Л. Нелюбін, І. Носенко, С. Радецька, Е. Скороходько, Ю. Соболев, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло. Проте, зважаючи на останні тенденції, пов'язані з пандемією, питання про особливості перекладу нових лексем англійської мови українською залишаються зовсім не дослідженими, що зумовлює актуальність нашої роботи.

Мета роботи – визначення основних способів перекладу англійських неологізмів, пов'язаних із COVID-19, українською мовою на основі аналізу результатів експерименту. Матеріалом дослідження слугують зразки перекладу англійських лексем, які стосуються ситуації із пандемією. У роботі використано методи аналізу, узагальнення, порівняння і вивчення критичної літератури.

Виклад основного матеріалу. У перекладі з грецької «неологізм» (neos – новий, logos – слово) означає «нове слово» – це «слово чи сполука, використана мовою у певний період на

позначення нового або вже наявного поняття або у новому значенні», і розуміється носіями мови як лексичне новоутворення [1, с. 417].

Неологізми проходять декілька стадій свого існування: 1) поява неологізму, коли він належить до пасивного і використовується лише невеликою групою людей зазвичай у розмовному стилі мовлення; 2) поступове поширення неологізму та його фіксація у засобах масової інформації; 3) поступова лексикалізація, що передбачає виявлення специфіки використання неологізму у певних контекстах; 4) закріплення неологізму в окремих словниках неологізмів; 5) закріплення неологізму у загальноживваному складі лексики [2, с. 80].

Ми поділяємо думку О.І. Дзюбіної про те, що під неологізмами варто розуміти не лише абсолютно нові слова, але й наявні лексичні одиниці, що набувають нового значення [3, с. 18].

Починаючи із грудня 2019 року, неологізми англійською мовою, пов'язані із ситуацією світової пандемії, охоплюють усі сфери життя людини. Переклад таких неологізмів українською мовою має свої труднощі, оскільки жоден словник на тлі сучасного розвитку подій не може встигнути зафіксувати всі неологізми, пов'язані із COVID-19. У таких умовах українцям необхідним є володіння викладачем екстралінгвістичними знаннями.

У нашому експерименті брало участь близько 500 студентів останнього року навчання у закладі вищої освіти спеціальності «Германська філологія (Переклад включно)». Було запропоновано для перекладу 20 термінів англійською мовою, які зібрала BBC News Україна [4]: *коронавірус, sars-cov-2, Covid-19, карантин, надзвичайна ситуація, самоізоляція, обсервація, соціальна дистанція, експрес-тести, ПЛР-тести, ШВЛ (штучна вентиляція легень), спейрейс, спейперепустка, захисні маски, респіратори, зоом, дистанційне навчання, санітайзер (антисептик), дезінфекція (coronavirus, sars-cov-2, Covid-19 quarantine emergencies, isolation, observation, social distance, rapid tests, PCR tests, mechanical ventilation (artificial ventilation), special flights, special permission, protective masks, respirators, zoom, distance learning, sanitizer (antiseptic), disinfection¹)*. Основне поставлене завдання – перекласти зазначені англійські лексеми українською мовою у зручний спосіб.

Т. Данкевич виокремлює два етапи перекладу неологізмів англійської мови на українську: 1) з'ясування значення неологізму (коли перекладач або звертається до останніх видань англійських тлумачних чи енциклопедичних словників, або з'ясовує значення нового слова, зважаючи на його структуру і контекст); 2) власне переклад (передавання) засобами української мови, а саме: транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, пряме включення [5, с. 342].

Аналіз результатів свідчить, що учасники вкрай рідко зверталися до тлумачних та енциклопедичних словників для з'ясування значення. У більшості випадків вони робили власне переклад так, як розуміли суть поняття.

Т. Данкевич наголошує на значущості прагматичного аспекту під час здійснення перекладу, зокрема врахування екологічних, соціокультурних і національних «відтінків» неологізмів. Під час перекладу не повинно відбуватись явище трансформації, адже перекучення початкової інформації не передасть змісту перекладу неологізму. Особистість перекладача, його фаховий рівень, вік значно впливають на передачу

прагматичного значення неологізму. Процес перекладу прагматичного значення неологізмів, на думку дослідника, передбачає «взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата і перекладача» [5, с. 344].

У сучасній науковій літературі виокремлюють основні способи перекладу неологізмів: 1) транслітерація та транскрипція; 2) калькування; 3) описовий спосіб; 4) пряме включення; 5) приблизний переклад (І. Андрусак, В. Дорда, О. Дьолог, О. Глазова, А. Пасічник, М. Третяк, С. Новоселецька, Ю. Шустак та інші).

Проаналізувавши всі зразки перекладу, найуживанішим виявився спосіб *транслітерації і транскрипції*. Такий вид перекладу передбачає відтворення форми лексичної одиниці оригіналу за допомогою літер мови перекладу. Такий вид перекладу можна назвати фактичним запозиченням звукової (транскрипція) або графічної (транслітерація) форми слова зі збереженням значення слова з мови оригіналу у мову перекладу. Таким чином, запозичене слово стає фактом мови перекладу і виступає еквівалентом ідентичного з ним іншомовного слова. Насправді такий спосіб є одним із найдавніших і нині продовжує активно використовуватися. Серед цих двох видів перекладу найпоширенішим все ж таки є транскрибування, що полягає у передаванні фонетичної форми англійського слова українськими літерами [6, с. 122–123]. Транслітерація відрізняється від транскрибування тим, що за допомогою українських літер потрібно передати літери, з яких складається англійський неологізм. Зокрема, перекладачеві не обов'язково потрібно знати вимову англійського слова, можна обмежитися його зоровим сприйняттям [7].

Транслітерація – це передавання графічного зображення. У нашому дослідженні COVID-19 було перекладене способом транслітерації майже кожним учасником експерименту як *КОВІД-19*. У підвалинах транскрипції лежить фонетичний принцип, тобто передавання українськими літерами звуків англійських найменувань, зокрема *express tests* було зафіксовано як *експрес-тести*.

Транскрибування і транслітерацію Ю. Шкуліпа об'єднує терміном «транскодування», визначаючи його як «передавання звукової чи графічної форми слова мови оригіналу за допомогою літер мови перекладу» [8, с. 92].

Калькування передбачає заміну складових частин лексичної одиниці оригіналу або цілого слова їхніми лексичними відповідниками у мові перекладу. Калькування припускає існування двосторонніх міжмовних відповідностей між елементарними лексичними одиницями [9, с. 122]. Перевагою такого виду перекладу є стислість і простота отриманого за його допомогою еквівалента, його однозначна співвіднесеність із початковим словом [10]. За допомогою калькування у більшості випадків було перекладено: *special ticket – спейперепустка, захисні маски – protective masks, coronavirus – коронавірус, online studying – онлайн-навчання*. Хоча еквіваленти-кальки не позбавлені буквализму, їхня лаконічність і потенційна термінологічність робить їх привабливими [11].

Деякі науковці виділяють квазібезперекладні способи передавання неологізмів. У випадку квазібезперекладних методів переклад замінюється актом запозичення звукової (під час транскрипції) чи графічної (під час транслітерації) форми слова разом зі значенням із мови оригіналу у мову перекладу. Однак безперекладність цього прийому насправді є тільки удаваною: фактично запозичення тут здійснюється

¹ Переклад лексем виконано авторами статті.

саме заради перекладу як необхідної передумови для його здійснення. Запозичене слово стає фактом мови перекладу і вже як таке виступає еквівалентом зовні ідентичного з ним іншомовного слова [12, с. 223].

Описовий переклад – це лексико-граматична трансформація, під час якої лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке роз'яснює її значення таким чином, що вона отримує повне пояснення або визначення мовою перекладу [6, с. 125]. Описовий спосіб здійснюється шляхом пояснення суттєвих елементів неологізму. Його часто порівнюють із тлумаченням слова. Цей переклад має істотний недолік – багатослівність. Використовуючи описовий переклад, перекладачу потрібно перевірити, чи є українській мові перекладений відповідник, щоб не створювати термінологічних повторів перекладу. Перевага описового способу полягає в тому, що значення англійського слова (неологізму) здійснюється за допомогою більш-менш поширеного пояснення. Цей спосіб можна застосовувати як для тлумачення значень у словниках, так і для перекладу неологізмів у конкретному тексті [11].

У нашому випадку для перекладу Sars-CoV-2 всі учасники використали пояснювальний метод і розтлумачили його як *тип коронавірусу; офіційна назва; назва коронавірусу; назва пандемії; назва хвороби; назва вірусу; назва вірусу нашого століття; хвороба XXI століття; Zoom – додаток онлайн; програма для відеозустрічей; онлайн-платформа; сервіс для організації онлайн-конференцій і відеозв'язку* та інші.

І.В. Козаченко вважає «опис і пояснювальний описовий переклад найпоширенішим способом передавання нових утворень іншою мовою» [13, с. 166], оскільки під час перекладу у певних випадках потрібно використовувати контекстуальні заміни або опис. Особливі труднощі для перекладу становлять нові слова, які відносяться до безеквівалентної лексики. У межах загального розуміння контексту розрізняють вузький (мікро)контекст та широкий (макро)контекст. Лексичний контекст – це сукупність конкретних лексичних одиниць, слів і стійких словосполучень, у середовищі яких і зустрічається ця мовна одиниця. Урахування синтаксичного контексту дозволяє перекладачеві визначити приналежність неологізму до певної частини мови, проте для з'ясування значення неологізму визначальним фактором є саме лексичний контекст. Нові слова здебільшого виникають на основі вже наявних у мові слів та морфем. Їхній аналіз може допомогти перекладачеві зрозуміти значення неологізму [11].

Спосіб прямого включення, що використовує написання англійського слова в оригінальній (початковій) формі, у нашому дослідженні також використаний учасниками. Зокрема, переклад лексем *COVID-19, Sars-CoV-2, Zoom* учасники дослідження залишили без змін (*COVID-19, Sars-CoV-2, Zoom*), у деяких випадках вказуючи, що запис є англійською мовою.

Ми погоджуємось із думкою, що спосіб прямого включення використовують, коли жоден із вищезазначених методів не передає потрібного значення поняття, що перекладається. Частим є явище використання слів, які складаються із двох частин. Перша частина подається англійською мовою, водночас слово зберігає свою оригінальність, а друга частина – українською мовою [13, с. 167].

Крім того, на практиці використовується приблизний переклад – спосіб перекладу, за якого застосовуються лексичні одиниці мови перекладу, здатні частково відповідати безеквіва-

лентній лексиці мови оригіналу [6, с. 249]. Під час такого перекладу зберігається головне значення слова, проте в українській мові слово відрізняється від мови оригіналу лексичним фоном. Хоча такий спосіб повністю не відповідає вимогам перекладу, оскільки втрачаються відтінки значення, конотативні відтінки слова, а з ним – і прагматичний компонент, приблизний переклад, однак це є допустимим, якщо не вдається застосувати жоден із описаних вище способів передавання неологізмів [10, с. 180]. Учасники дослідження не використовували такий спосіб перекладу, що свідчить про повне та усвідомлене розуміння лексем епохи коронавірусу.

Ми вважаємо, що доцільним буде під час перекладу неологізмів також використовувати перекладацькі трансформації. Перекладацька трансформація – це необхідний складник перекладу будь-якого тексту. Якщо відсутнім є пояснення слова у контексті та словнику, вдаються до використання перекладацьких трансформацій, які поділяють на такі види: 1) граматичні, що містять граматичні зміни та поділ речення; 2) лексичні, до яких можна віднести транскрибування і транслітерацію; 3) лексико-граматичні (антонімічний переклад) [14, с. 35].

Беззаперечним залишається і той факт, що особистість перекладача та його фаховий рівень значно впливає на адекватне передавання прагматичного значення неологізму. Адекватному передаванню прагматичного змісту сприяють фонові знання, що містять інформацію про культурний контекст та етномовний код мовця. Процес перекладу прагматичного значення лексичних новоутворень передбачає взаємодію трьох типів компонента значення слова, який охоплює прагматичний компонент адресанта, адресата і перекладача. Прагматичного ефекту можна досягнути у разі взаємодії зазначених типів прагматичного значення [15].

Висновки. XXI століття знаменує початок життя з новими змінами. Беззаперечним є той факт, що пандемія із грудня 2019 року впливає на всі сфери життя людини. Мова також не залишається осторонь і є однією із перших, які швидко реагують на нові соціальні явища. Англійська мова є мовою міжнародного спілкування, що демонструє світові зміни через появу нових лексем. Лексеми, пов'язані із ситуацією загальної пандемії, поширюються світом. Мова кожної країни вбирає їх для активного вжитку носіями мови. Задля правильного вживання нових лексем існує потреба в адекватному розумінні їх, що починається із перекладу. Результати нашого дослідження показали, що учасники використовують такі основні способи перекладу неологізмів: транслітерація і транскрипція; калькування; описовий спосіб; пряме включення, кожен із яких є беззаперечним та вагомим для передавання змістового наповнення нового явища через лексичне обрамлення.

Перспектива подальших досліджень полягає у з'ясуванні способів творення неологізмів та особливостей перекладу їх українською мовою.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
2. Шутова М. О. Неологізми в сучасній англійській мові. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Сер. Філологія. Педагогіка. Психологія. 2010. Вип. 21. С. 79–85.
3. Дзюбіна О. І. Особливості утворення та функціонування семантичних неологізмів англійської мови в сфері інтернет-комунікації. *Записки з романо-германської філології*. 2014. Вип. 2 (33). С. 17–23.

4. Словник епохи коронавірусу: 20 термінів, які завжди нагадуватимуть про весну-2020. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52212810>.
5. Данкевич Т. Переклад авторських неологізмів в англійській мові. *Мова і культура*. 2014. Вип. 17. Т. 3. С. 341–346.
6. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : Р. Валент, 2011. 408 с.
7. Костенко О. Г. Сучасні англійські неологізми та способи їх перекладу українською мовою. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32791/...pdf>.
8. Шкуліпа Ю. С. Основні способи перекладу неологізмів публіцистичного стилю з англійської мови українською. *Актуальні проблеми філології*. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 22-23 вересня 2017 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 91–93.
9. Борисова О. В. Способи перекладу неологізмів та особливості їх опанування студентами на заняттях з практики перекладу. Мовні та концептуальні картини світу. Збірник наукових праць. 2008. Вип. 24. Ч. 1. 359 с.
10. Драбов Н. До питання перекладу англійських неологізмів. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 176–181.
11. Погоріла А. І., Тимчук О. Т. особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Молодий вчений*. 2018. № 3.1 (55.1). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3.1/35.pdf>.
12. Куц Е. О. Англійські політичні неологізми як перекладацька проблема. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: зб. наук. пр., Київ : Вид. центр КНЛУ, 2010. Вип. 25. С. 220–228.
13. Козаченко І. В. Особливості перекладу неологізмів англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2014. Т. 2, № 5. С. 166–168.
14. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
15. Кульчицька А. О. Переклад неологізмів. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Philologia/67491.doc.htm.
16. Karpova K., Chaiuk T. Vocabulary enrichment of modern English via world-formation (on the material of the language of COVID-19 pandemic). URL: https://www.researchgate.net/publication/348626013_Vocabulary_enrichment_of_modern_English_via_world-formation_on_the_material_of_the_language_of_COVID-19_pandemic.
17. Parikh S., Davoudi A., Yu S., Giraldo C., Schriver E., Mower y D. Lexicon Development for COVID-19-related Concepts Using Open-source Word Embedding Sources: An Intrinsic and Extrinsic Evaluation. URL: <https://medinform.jmir.org/2021/2/e21679/>.

Grachova I., Nikiforova V., Strokan N. Translation peculiarities of the coronavirus lexemes

Summary. The world community is heavily influenced by COVID-19, the global coronavirus epidemic. Today, the fact remains that the trends of the global economy and socio-cultural people's life are changing significantly. Language has not been left out of such changes, as it is always closely connected with all spheres of human activity. Lexicon reflects the biggest changes in the language due to the constant enrichment with new words. In a situation with a pandemic, the vocabulary of the English language is rapidly being supplemented with new lexemes, because English is the language of international communication. The relevance of the study is due to the need to examine the new vocabulary associated with COVID-19 as a means of reflecting the changes taking place in modern linguistics. For the correct use of new lexemes, there is a necessity for adequate understanding, which begins with translation. Given the recent trends related to the pandemic, the question of the translation peculiarities of new English lexemes into Ukrainian remains completely unexplored, which determines the relevance of the study. The purpose of the article is to determine the main ways of translating English neologisms related to COVID-19 into Ukrainian based on the analysis of research results. Samples of English lexemes, related to the pandemic situation have been used as material. The methods of analysis, generalization, comparison and study of critical literature are used in the study. The survey involved about 500 students of higher education institutions in the last year of study. 20 English lexemes were suggested for translation into Ukrainian. The analysis of the results makes it possible to identify the main ways of translating neologisms: transliteration and transcription, calque translation, descriptive method and direct inclusion. Each of the methods is important for conveying the content of a new phenomenon through lexical framing. The prospect of further research is to clarify the ways of creating neologisms and the peculiarities of their translation into Ukrainian.

Key words: neologism, epoch COVID-19, transliteration, transcription, calque translation, descriptive method, direct inclusion.